

NAGY LÁSZLÓ TIBOR*

A vagyon elleni erőszakos bűnözés jellemzői

Absztrakt

Az elmúlt években az Országos Kriminológiai Intézetben empirikus kutatások során elemeztük a hatályos büntető törvénykönyv XXXV. fejezetében található vagyon elleni erőszakos bűncselekmények, a rablás, a kifosztás, a zsarolás és az önbíráskodás büntetőjogi és kriminológiai aspektusait. E tanulmány összegző bepillantást nyújt e bűncselekményi kategória általános jellemzőibe, és kiemelten a 724 bűncselekmény, 478 elkövető és 798 sértett adatait feldolgozó vizsgálatok eredményeibe a cselekmények, az elkövetők és a sértettek aspektusából.

Kulcsszavak: *vagyon elleni erőszakos bűncselekmények, erőszakos bűnözés, büntetőjog, kriminológia, empirikus kutatás*

Abstract

The characteristics of violent crime against property

In recent years, the National Institute of Criminology has conducted empirical research to analyze the criminal law and criminological aspects of violent crimes against property, robbery, plundering, extortion, and private justice, as listed in Chapter XXXV of the current Penal Code. This study provides a summary insight into the general characteristics of this crime category, and in particular the results of studies processing data on 724 crimes, 478 perpetrators, and 798 victims from the aspect of acts, perpetrators, and victims.

Keywords: *violent crimes against property, violent crime, criminal law, criminology, empirical research*

* Dr. Nagy László Tibor PhD, osztályvezető, tudományos főmunkatárs, OKRI. ORCID: 0000-0001-6636-3312.

Bevezetés

Az erőszakos dologelvétel szabályozásánál – amely a tulajdonjog sérelme mellett mindig sérti az ember cselekvési szabadságát is – a magyar büntető törvénykönyvek mindegyike a rablás törvényi tényállásából indult ki, és fejlődött tovább a zsarolás, önbíráskodás, majd legkésőbb a kifosztás irányába (SINKU, 2023: 693).

Hatályos büntető törvénykönyvünkben, a 2012. évi C. törvényben (a továbbiakban: Btk.) újszerű megoldásként – tekintettel az elkövetés jellegére, illetve a védett jogi tárgyra – a vagyon elleni bűncselekmények három külön fejezetben kerültek szabályozásra: a vagyon elleni erőszakos (XXXV. fejezet), a vagyon elleni (XXXVI. fejezet) és a szellemi tulajdonjog elleni bűncselekmények (XXXVII. fejezet) cím alatt. A Btk.-ban a vagyon elleni erőszakos bűncselekmények keretében legjelentősebb változásként az értékelhető, hogy a rablás meglehetősen bonyolulttá vált tényállását a törvény jelentősen egyszerűsítette, ezzel mintegy visszatérve a 2009. augusztus 9-ét megelőző szabályozáshoz. A XXXV. fejezet alkalmazásában a különös visszaesés szempontjából a vagyon elleni erőszakos bűncselekmény és a vagyon elleni bűncselekmény tekintendő hasonló jellegű bűncselekménynek.

A regisztrált vagyon elleni erőszakos bűncselekmények száma 2012-ben volt a legmagasabb (6645), azóta jelentős és folyamatos csökkenést tapasztalhattunk 2021-ig (1793), majd ezt követően enyhe emelkedés észlelhető. 2023-ban 2129 regisztrált vagyon elleni erőszakos bűncselekmény valósult meg, amelyek közül a kifosztás (979) fordult elő leggyakrabban. Korábban évtizedeken keresztül egyértelműen a rablás volt a legelterjedtebb vagyon elleni erőszakos bűncselekmény, 2015-től azonban megváltozott a helyzet és manapság már majdnem kétszer annyi kifosztás történik, mint rablás. Ez egyrészt a rablások számának jelentős visszaszorulása, másrészt a kifosztásokat érintő jogszabályi változás miatt történt, mivel a 2009. évi LXXX. törvény kifosztásként pönalizálta a védekezésre képtelen személytől való dologelvételt is.

A vagyon elleni erőszakos bűncselekmények általános jellemzői

Az erőszakos bűnözés fogalma nem büntetőjogi, hanem a kriminológia által kialakított meghatározás, az e körbe tartozó, eltérő jogi tárgyakat sértő vagy veszélyeztető bűncselekmények a Btk. különböző fejezeteiben találhatóak. Ebből az is következik, hogy az erőszakos kriminalitás morfológiai szempontból korántsem homogén jelenség (SÁRKÁNY, 2000: 52). Ezen túlmenően nem csak az erőszakos kriminalitás, de a vagyon elleni erőszakos bűnözés sem homogén jellegű.

A vagyon elleni erőszakos bűncselekmények az erőszakos bűncselekmények sajátos esetei közé tartoznak, mivel elkövetésükkor a személy elleni erőszak nem cél, hanem eszköz, mert a végső cél a vagyoni előny, érték megszerzése. Jellemző a tényállási elemként szereplő erőszak és fenyegetés. Az erőszak fizikai ráhatás, amely lehet akaratot hajlító és bénító is, a fenyegetés pedig súlyos hátrány kilátásba helyezése, amely alkalmas arra, hogy a megfenyegetettben komoly félelmet keltsen [Btk. 459. § (1) bekezdés 7. pont]. Hangsúlyozni kell, hogy a Btk. XXXV. fejezetében szabályozott nem minden cselekmény tekintendő egyszersmind erőszakosan elkövetettnek, mivel alternatív elkövetési magatartások (például fenyegetés, öntudatlan állapotba helyezés) is megfogalmazódnak (VASKUTI, 2016: 1149). Véleményünk szerint – szorosan értelmezve – a lerészegítés, a bódult állapotba helyezés, vagy a védekezésre képtelen személytől való dologelvétel sem tekinthető erőszakos magatartásnak.

A vagyon elleni erőszakos deliktumok sajátosságai közé tartozik az is, hogy a cselekmények erőszakossága miatt – a vagyon elleni bűncselekményekhez képest – elválhat egymástól a passzív alany és a sértett személye. Passzív alany, akivel szemben az elkövető az erőszakot vagy a fenyegetést alkalmazza, míg a sértett az, akinél a vagyoni hátrány, a kár jelentkezik. Ez a gyakorlatban leginkább a zsarolásoknál fordul elő, valamint az üzleti rablásoknál találkozhatunk ilyen esetekkel.

E cselekményeknek nincs szabálysértési, sőt vétségi alakzatuk sem, kizárólag büntetési formában szabályozottak. Társadalomra veszélyességük egyrésztől a sértett jogi tárgyak kettősségéből, másrésztől a személy elleni erőszakból, illetve fenyegetésből adódik. A társadalomra veszélyesség foka többféleképpen is kifejezésre jut. Míg a vagyon elleni bűncselekmények esetén a súlyosabb megítélés függ attól, hogy milyen értékre, kárra vagy vagyoni hátrányra történt az elkövetés, addig az erőszakos vagyon elleni bűncselekményeknél az értékhatár jelentősége korlátozott (VÁRADI 2013: 516).

Ugyanakkor nem tartom helytállónak azt az álláspontot, miszerint „A vagyon elleni bűncselekmények esetén nem szükségszerű, hogy a sértett és az elkövető szemtől szemben találkozzon egymással, míg az erőszakos vagyon elleni bűncselekményeknél ez minden esetben megvalósul” (VIRÁG – KULCSÁR – ROSTA, 2016: 593), mivel a zsarolás az elkövetőtől távol lévő sértettel szemben is megvalósulhat, például telekommunikációs vagy informatikai eszközök útján történő súlyos fenyegetés által.

A kutatás célja és módszere

A vagyon elleni erőszakos bűncselekmények nemcsak az áldozatokra és az elkövetőkre vannak hatással, hanem az egész társadalomra, a gazdaságra és a közbiztonságra is. Ezek vizsgálata alapvetően fontos a bűnmegelőzés, a jogalkotás, a rendészeti stratégia és a társadalmi stabilitás szempontjából.

A kutatás célja a vagyon elleni erőszakos bűnözés büntetőjogi és kriminológiai jellemzőinek, struktúrájának és dinamikájának, az elkövetési módszerekben történt változásoknak a feltárása, valamint az érvényesülő bűnüldözési és ítélkezési gyakorlat elemzése volt. Vizsgálati módszerként szakirodalom-, jogszabály-, dokumentum- és adatelemzést, valamint számítógépes adatfeldolgozást és értékelést alkalmaztunk.

A négy vagyon elleni erőszakos deliktum (rablás, kifosztás, zsarolás, önbíráskodás) *aktakutatása* során összesen 724 bűncselekmény, 478 elkövető és 798 sértett adatait elemeztük nyomozati, ügyészségi és bírósági bűnügyi iratok tanulmányozásával.¹ A rendelkezésre álló adatok, tények, információk és az ügyek egyedi sajátosságainak minél mélyrehatóbb feltárásával igyekeztünk exploratív elemzést végezni. A vizsgálati minták reprezentativitását *véletlenszerű mintavétellel* biztosítottuk az Egységes Nyomozó Hatósági és Ügyészségi Statisztika (ENYÜBS) információi alapján, számítógépes véletlenszerű kiválasztás módszerével. Ügylapot, valamint cselekményi-, elkövetői- és sértetti kérdőíveket szerkesztettünk, és az aktákból kinyert adatokat kódutasítás használatával, közvetlenül számítógépes excel táblázatokba rögzítettük, majd SPSS program segítségével összesítettük és elemeztük. Ezen kívül – az adatvédelmi szabályok betartásával – valamennyi ügy releváns tényállását is rögzítettük, valamint külön feljegyeztük az ügyek tanulmányozása során észlelt speciális büntetőjogi és kriminológiai sajátosságokat.

A cselekmények jellemzői

Az *elkövetési helyek* közigazgatási besorolását tekintve elmondható, hogy a vagyon elleni erőszakos bűnözés nagyrészt városi jelenség. A rablások 81, a kifosztások 85 és a zsarolások 86 százalékát városokban követték el, míg ez legkevésbé az önbíráskodásokra jellemző, mivel e deliktumok 50 százalékát

¹ Azokat a bűncselekményeket természetesen nem vizsgáltuk meg, amelyek az ENYÜBS-ben történt regisztrációt követően, a büntetőeljárás későbbi szakaszában született érdemi döntés szerint nem a vizsgált bűncselekménynek megfelelő minősítést nyertek.

községekben vagy külterületen valószínűtlen meg az elkövetők. A zsarolások esetén azonban meg kell jegyezni, hogy a nem ritkán előforduló gondolatközléssel elkövethető ügynevezett verbális bűncselekmények *elkövetési helye a jogalkalmazói gyakorlat szerint* azzal a hellyel azonos, ahol a címzett értesül a büntetőjogilag tilalmazott tényállításról. A távbeszélő igénybevitelével történő elkövetés esetében ezért a hívás fogadásának helye lesz az illetékeséget megalapozó körülmény. A hagyományos, valamint az elektronikus levél útján történő elkövetés esetén az elkövetési hely a kézbesítés helyéhez igazodik.

Az *elkövetés időpontja* szerint a rablásokra és a kifosztásokra a hétvégi, míg az önbíráskodásokra és a zsarolásokra a hétköznapokon történő végrehajtás jellemző. A zsarolások esetén azonban itt is tekintettel kell lenni egy speciális tényezőre, mégpedig arra, hogy gyakran több alkalommal valósul meg a cselekmény, a sértettet többször éri fenyegetés, ezért nem lehet az elkövetés vonatkozásában csupán egyetlen időpontot megjelölni. Ezt figyelembe véve a zsarolások leggyakrabban a hétfői és a szerdai napokon történtek.

Az egyes vagyon elleni erőszakos bűncselekmények *elkövetési módjai* között is jelentős eltérések tapasztalhatók.

A *rablásoknál* leggyakoribbak az útonállásszerű elkövetési módok (43%), amikor a tettes hirtelen lepi meg általában ismeretlen áldozatát, jellemzően közterületen, lesben állva, vagy rögtönös ötlettől vezérelve, és erőszakkal vagy fenyegetéssel igyekszik annak értékeit megszerezni. 12 százalékos arányban fordultak elő ismerős, alkalmi ismerős vagy hozzátartozó sérelmére történő elkövetések, amikor a tettesek gyakran ittas vagy bódult állapotban voltak, és a háttérben esetenként személyes konfliktusok, kapcsolati erőszak, illetve valamilyen kérés nem teljesítése miatti harag húzódozott meg. Ugyancsak 12 százalékos arányban voltak lakóingatlanba történő behatolással elkövetett, ügynevezett „lakásrablások”. E cselekménytípus egyik válfaja, amikor a lakásba történő betörésből, besurranásból azáltal keletkezik rablás, hogy az ingatlant használó sértett váratlanul hazatér vagy a zajra felriad, és az eredetileg csak lopási szándékkal behatoló elkövető nem menekül el, hanem erőszakot vagy fenyegetést alkalmaz. A másik, még veszélyesebb, gátlástalanabb változat, amikor az elkövető nem törődik azzal, hogy az ingatlanban tartózkodik-e valaki, és előre kiterveletlen felkészül erőszak vagy súlyos fenyegetés alkalmazására. Az ügynevezett trükkös rablásoknál (10%) az elkövető először valamilyen csellel, fufanggal megtévesztéssel a sértett bizalmába férkőzik, majd ezt követően alkalmaz erőszakot vagy fenyegetést az eltulajdonítani kívánt dolog megszerzése vagy megtartása végett. Leggyakrabban a tettesek a sértett értéktárgyát megtekintésre kérték el, előfordult, hogy üzletet ajánlottak, de arra is volt példa,

hogy rendőrnek vagy más hivatalos személynek adták ki magukat. A bolti és bankrablásoknál (9%) a tettesek kifejezetten rablási szándékkal támadták vagy fenyegették meg a különböző üzletekben (élelmiszerüzletek, nemzeti dohányboltok, italboltok, szórakozóhelyek) vagy pénzintézetekben (bankok, postahivatalok) dolgozó személyeket, és többnyire készpénz, bizonyos esetekben pedig áruk átadására kényszerítették őket. Az úgynevezett „lejmolásos” rablásokat (7%) jellemzően fiatal elkövetők kortársaik sérelmére valósították meg, általában csekély összegű készpénz, cigaretta, ital vagy élelmiszer megszerzése érdekében. Az elkövető kérésének visszautasítása sok esetben agresszív viselkedést vált ki, amely rablássá fajul. Nem ritka a többrendbeli sorozatos vagy folytatódó elkövetés. A Btk. 365. § (2) bekezdés szerinti úgynevezett „megtartásos” rablásoknál (4%) a kétmozzanatú tevékenység sorrendje megváltozik: először a dolog elvételére kerül sor (célcselekmény), majd ezt követi az annak megtartása végett alkalmazott kényszerítés (eszközcselekmény). E rablási fordulat feltételez helyi és időbeli összefüggést, de a bírói gyakorlat a tettenérés fogalmát tágan értelmezi, megállapítható akkor is, ha a lopás befejezését jelentő elvétel után, de az elvitel közben történik. Ha azonban a tolvaj a helyszínről már eltávozott, vagy folyamatos üldözése megszakadt, a cselekmény nem minősülhet rablásnak. Végül az önbíráskodásnak álcázott rablásoknál (4%) az elkövetők valótlannal és teljesen alaptalanul hivatkoztak jogos vagy jogosnak vélt vagyoni igényükre.

A *kifosztások* közül magasan kiemelkedik a Btk. 366. § (1) bekezdés c) pontjában meghatározott magatartás (védekezésre képtelen, illetve a bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására idős koránál vagy fogyatékosságánál fogva korlátozottan képes személytől való elvétel), mivel ez valósult meg a vizsgált ügyek 89 százalékában. A lerészegítve, vagy bódult állapotot előidézve történő elkövetések [a) pont] 6 százalékot, az elkövető által más bűncselekmény elkövetése során alkalmazott erőszak, illetve az élet vagy a testi épség elleni közvetlen fenyegetés hatása alatt álló személytől való elvétellel végrehajtott cselekmények [b) pont] pedig 5 százalékot reprezentáltak. E tény, miszerint a korábban a lopás minősített esetét képező elkövetési magatartás vált napjainkra a kifosztás jellemzőjévé a gyakorlatban, rámutat a cselekmény specifikumára, amely egyúttal neuralgikus pontként is értékelhető: mennyiben tekinthető megfelelő szabályozásnak erőszakos vagyon elleni bűncselekményként nevesíteni és kezelni egy olyan deliktumot, amelynek csupán töredékét valósítják meg az elkövetők tényleges erőszakos magatartással? Empirikus vizsgálatunk adatai szerint a kifosztás miatt indult büntetőeljárásoknak csupán csekély része (13%) fejeződik be az elkövető bűnösségét megállapító bírósági ítélettel. Tipikusan a nyomozások felfüggesztésére került sor, mivel az elkövető kilétét nem sikerült megállapítani (81%).

A vizsgált *zsarolások* elkövetési magatartása a Btk.-ban meghatározott elkövetési fordulatok szerint leggyakrabban fenyegetéssel tevésre kényszerítéssel valósult meg (78%), ezt követte az erőszakkal tevésre kényszerítés (16%), míg a fenyegetéssel, illetve erőszakkal valaminek az eltűrésére kényszerítés egyaránt 3-3 százalékos arányban fordult elő. Nem tevésre történő kényszerítés nem akadt. A zsarolások 46 százaléka valamilyen *infokommunikációs eszköz használatával* (vagy azáltal is) valósult meg (e-mail 20%, üzenetküldő alkalmazás 14%, telefonhívás 12%). A klasszikusnak tekinthető levélben történő fenyegetések teljesen visszaszorultak, csupán egyetlen ilyen esettel találkoztunk.

Az *önbíráskodás* törvényi tényállása szerint az elkövetés erőszakkal vagy fenyegetéssel történhet. A két elkövetési mód közötti különbségtétel a cselekmény büntetőjogi minősítése szempontjából közömbös, kriminológiai megközelítésből azonban jelentősége van. A kutatás során azt tapasztaltuk, hogy az erőszakkal végrehajtott támadások vannak többségben, az esetek mintegy háromnegyedében ilyenre került sor. Alapvetően a fizikai erőszak alkalmazása agresszívabb elkövetési módot jelent, mint a pusztán fenyegetésben megnyilvánuló, de erőszak és erőszak között is lényeges különbség észlelhető. Az elemzett cselekményekre nem volt jellemző a kirívóan durva, brutális erőszak, súlyos sérülések okozása.

Az elkövetők

Az elkövetők döntő többsége valamennyi vizsgált bűncselekménynél *férfi* volt (rablásnál 90%, kifosztásnál 87%, zsarolásnál 85%, önbíráskodásnál 82%). Külföldi terheltek elenyésző számban fordultak csak elő.

Az *elkövetők életkora* tekintetében a rablás – és a kifosztás minősített esetei – speciális bűncselekménynek számítanak. A büntetőjogászok régóta vitáznak azon, hogy hol húzódjon a vétőképeség határa, vagyis hány éves kortól lehessen valakit büntetőjogilag felelősségre vonni. A 2013 júliusában hatályba lépett büntető törvénykönyv meghagyta ugyan a büntethetőség alsó korhatárának a 14. életévet, ám egyúttal azt is kimondta, hogy egyes, súlyosabb bűncselekményekért – ezek közé tartozik a rablás is – a 12. életévet betöltött gyermek is büntethető, ha az elkövetéskor rendelkezett a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátással. Vizsgálati mintánkban a rablásoknál 74 százalék felnőttkorú, 25 százalék fiatalkorú és mindössze három (1%) gyermekkorú elkövető volt. Kétségtelen, hogy nem jelentős mértékű a 12-14 év közötti terheltek száma, ezért az új szabályozást valóban tekinthetjük a „*szimbolikus jogalkotás egy újabb megnyilvánulásának*” (DOMOKOS, 2017: 47).

Bár a hatályos Btk. alapján *kifosztás* minősített esete miatt elvileg már 14 év alatti elkövető is felelősségre vonható, ilyen személy nem került a mintánkba, a 18 év alatti fiataikorúak aránya 9% volt. A legnépesebb korosztályt a 18-24 év közötti fiatal felnőttek képviselték (34%).

A zsarolásoknál 23, az önbíráskodásoknál pedig mindössze 3 százalék volt a fiataikorúak aránya. Az önbíráskodások elkövetése nem jellemző a 18 év alattiakra. E cselekmény végrehajtása leginkább a fiatal felnőtt korosztályban fordul elő, akik már önállóan intézik vagyoni ügyeiket, ugyanakkor sérelmek esetén gyakran hevesen, meggondolatlanul, impulzívan, fizikai erejüket használva reagálnak.

A terheltek jelentékeny része (43%) a rablás büntettének valamely *minősített esetét* is megvalósította. Leggyakoribb a csoportos elkövetés volt (17%), ezt követte a bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására idős koránál vagy fogyatékosságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére (15%), majd pedig a felfegyverkezve (15%) történő végrehajtás. A csoportos elkövetés sokkal inkább a fiataikorúakra volt jellemző (34%), mint a felnőtt korú tettesekre (11%).

A kifosztásoknál a minősített esetet (ami gyakorlatilag a csoportos elkövetést jelenti) végrehajtó terheltek aránya meglehetősen magas (21%), amiből arra lehet következtetni, hogy az ilyen típusú cselekmények felderítési eredményessége átlag feletti.

A zsarolásoknál minősített eset megállapítására a cselekmények 36 százalékánál került sor. Ez egyetlen ügyben, a Btk. 367. § (2) bekezdés d) pontja szerinti hivatalos megbízás vagy minőség színlelésével történő elkövetést, míg az összes többi esetben a b) pont szerinti élet vagy testi épség elleni, illetve más hasonlóan súlyos fenyegetést jelentette. A fegyveresen vagy felfegyverkezve történő elkövetés – a rablással és az önbíráskodással ellentétben – a zsarolás büntetténél jelenleg nem képez minősített esetet, pedig ilyen cselekmények előfordulnak a gyakorlatban. *De lege ferenda* megfontolandó a minősített esetek körének ilyen irányú bővítése.

Az elkövetők tipikusan azon a *településen* hajtották végre a cselekményüket, ahol életvitelszerűen tartózkodtak (rablás 78%, kifosztás 71%, zsarolás 62%, önbíráskodás 63%).

A felnőtt korú elkövetők többsége (rablásoknál 55%, kifosztásoknál 54%) csak az *általános iskolát* végezte el, rablásoknál 12, kifosztásoknál 7 százalékuk azonban még azt sem. Egy több mint három évtizeddel ezelőtti kutatás úgy fogalmaz a rablás elkövetőiről, miszerint „*megdöbbenő, hogy szakképzettséggel csupán egynegyed részük rendelkezett*” (MERÉNYI, 1991: 330). E téren nem sok vál-

tozást észlelhetünk, jelen kutatásunk adatai szerint is a felnőtt korú terheltek csupán 29 százaléka szerzett szakképzettséget.

Korábbi szakirodalmi nézet szerint

„[a] zsarolás elkövetési módszerénél és a tettes intellektualitásánál fogva fokozottabb veszélyt jelent a társadalomra. A gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy az elkövetők többsége tanult, bizonyos irányban képzett ember, s ebből következik az, hogy a bűncselekményét megfontoltabban, előre kitervelt módon követi el. Ezáltal nehezebbé válik a bűncselekmények felderítése, tehát növekszik a felderítetlen ügyek száma” (BARTA – BARTHA, 1999: 53).

Kutatási tapasztalataink a fenti megállapítást annyiban támasztják alá, hogy bár az ismertté vált elkövetőkre nem jellemző a magasabb intellektus, feltételezhető, hogy ez a felderítetlenül maradt ügyekre nézve nem mérvadó. Egyre gyakoribbak az online térben megvalósított, újszerű zsarolások, amelyeknél általában szükséges „bizonyos irányú”, mégpedig informatikai képzettség, ismeret. Az ilyen cselekmények nyomozása során általában csak azt sikerült kideríteni, hogy a zsaroló e-mailek külföldi országokhoz kapcsolódó IP-címekről érkeztek, az elkövetők kilétét pedig nem sikerült megállapítani, és az eljárások felfüggesztésére került sor.

Az *alacsony jövedelmű* vagy mélyszegénységben élő, a társadalom peremére szorult csoportok körében általában magasabb a bűnelkövetési hajlandóság. A kilátástalan gazdasági helyzet és a létfenntartási nehézségek, a bizonytalan vagy alkalmi foglalkoztatás miatt egyesek bűncselekmények útján próbálnak anyagi forrásokhoz jutni. Az alacsony társadalmi mobilitás miatt a hátrányos helyzetű csoportoknak kevesebb lehetőségük van kitörni a szegénységből.

A rablást elkövetők mindössze 21 százaléka rendelkezett állandó munkahellyel, 30 százalékuk pedig alkalmi munkát végzett, jelentős részük az átlagosnál rosszabb anyagi, lakhatási és szociális körülmények között élt.

A kifosztásoknál állandó munkahelye az elkövetők mindössze 22 százalékának volt. A munkanélküliek aránya 21, az alkalmi munkásoké 19, a közmunkásoké 3, míg a tanulóké 9 százalék volt.

Az *alkohol- és drogfüggőség* szerepet játszik a vagyon elleni erőszakos bűncselekmények elkövetésében is. A függőség miatt elkövetett bűncselekmények gyakran impulzívok és erőszakosabbak.

Általában az alkalmi módon elkövetett rablásokra jellemző a *tudatmódosult állapotban* történő végrehajtás, az előre kiterveltekénél ez ritkábban fordul elő (SZABÓ, 1985: 84). E tényezőt azonban az iratok alapján nem mindig lehetett egyértelműen megállapítani, ezt figyelembe véve az elkövetők 31 százaléka

alkohol, 6 százaléka pszichiátriai gyógyszer, 5 százaléka pedig kábítószer hatása alatt hajtotta végre cselekményét. Bár az *ittas állapot* a büntetéskiszabás során súlyosító körülményként értékelendő, előfordult olyan eset, amikor a vádlott alkoholbetegsége miatt ezt a bíróság csak kisebb súllyal értékelte.

A kifosztások végrehajtásakor a tettesek 18 százaléka alkohol, 16 százaléka pedig kábítószer hatása alatt állt.

A sértettek² és a profilaxis lehetőségei

A vagyon elleni erőszakos bűncselekmények nagyon súlyos deliktumnak tekintendők. Megvalósulásukkor elkövető és sértett gyakran közvetlen, direkt kapcsolatba kerül egymással, ezért igen *megrázó pszichés teher*tételt is jelent az áldozat számára az elszenvedett anyagi és esetleges fizikai hátrányokon túl. A sértettet ért trauma feldolgozása akár hosszú évekig is eltarthat. Ez nemcsak az áldozatok mindennapi életére van befolyással, hanem a nyomozást, a kihallgatást is nehezíti, mivel zaklatott idegállapotuk miatt nem tudnak mindig pontos leírást adni az elkövetőről, illetve a leírások között jelentős különbségek lehetnek.

Bár a sértettek többsége is férfi volt, a női áldozatok aránya – különösen a rablásoknál – jóval magasabb, mint az elkövetőknél (rablás 38%, kifosztás 19%, zsarolás 25%, önbíráskodás 38%).

Az áldozatok jellemzően az *életvitelszerű tartózkodási helyük településén* szenvedték el a bűncselekményt (rablásoknál 85%, kifosztásoknál 60%, önbíráskodásoknál 90%). A zsarolások speciális elkövetési módjai miatt ez az arány 46 százalékos volt, mivel számos esetben közvetett módon, illetve több alkalommal került sor a végrehajtásra.

Az Országos Kriminológiai Intézetben külön kutatás folyt az idősek sérelmére elkövetett, nem erőszakosnak induló, azonban erőszakba torkolló vagyon elleni erőszakos bűncselekmények kriminológiai sajátosságairól (BOLYKY – SÁRIK, 2024). Az ilyen típusú bűncselekmények leggyakrabban a sértett otthonában (47%), utcán (32%), illetve az áldozat lakóhelyének lépcsőházában vagy bejárati kapujában fordultak elő (BOLYKY – SÁRIK, 2024: 161–165).

A sértettek a rablások 59 százalékánál és a zsarolások 40 százalékánál korábban nem ismerték az elkövetőt.

² A tanúk – és így természetesen a sértettek is – kérhetik adataik zártan történő kezelését, így a bűnügyi iratok alapján bizonyos információkat csak részlegesen lehet feltárni.

Az önbíráskodásoknál ez az arány mindössze 20 százalék volt, de ilyen esetekben a terheltek többes elkövetői társaságok tagjai voltak, akik közül csak egyes személyeket nem ismert az áldozat.

Kutatási eredményeink alapján a rablások leggyakoribb áldozati típusai a következők voltak: közterületen egyedül közlekedő személy (27%), gyengébb testalkatú, illetve gyermekkorú (17%), lakásban egyedül tartózkodó, illetve a bűncselekmény helyszínén (üzletben, pénzintézetben, irodában) dolgozó (12-12%), közterületen, ittas állapotban egyedül lévő személy (5%).

Rablások esetén az *áldozattá válás döntő okai* a következők voltak: az elkövető észrevette, illetve úgy gondolta, hogy készpénz, táska, retikül, valamilyen értéktárgy, mobiltelefon van a sértettnél (19%), a sértett gyengébb fizikumú volt az elkövetőnél (17%), idős koránál fogva nem vagy csak korlátozottan tudott védekezni (12%), tetten érte a tolvajt (9%), abban az üzletben dolgozott, ahol a tettes végrehajtotta a cselekményt (9%), fogyatékoságánál fogva nem vagy csak korlátozottan tudott védekezni (5%), személyes nézeteltérés miatt az elkövető haragudott a sértettre (5%).

A rablások sértettjeinek 50 százaléka egyáltalán nem *védekezett* az elkövetővel szemben, nem kísérelt meg elmenekülni, nem kiáltott segítségért. Ez elsősorban annak tudható be, hogy a tettesek igyekeztek védekezésre kevésbé képes állapotú, könnyen támadható (fiatalabb, vagy éppen jóval idősebb), illetve női áldozatokat kiszemelni, valamint a cselekményeket váratlanul, akaratmegtörő módon végrehajtani. Fizikai ellenállást a sértettek 19 százaléka alkalmazott. Az áldozatok védekezése többnyire inkább abban nyilvánult meg, hogy megtagadták az eltulajdonítani kívánt dolog átadását vagy azt megpróbálták visszavenni, illetve segítségért kiabáltak vagy megnyomták a pánikgombot.

A rablások áldozatainak 54 százalékát nem érte orvosilag értékelhető *sérülés*, 34 százalékuk nyolc napon belül gyógyuló könnyű, 7 százalékuk súlyos sérülést szenvedett. 5 százalékuk esetében könnyű sérülés keletkezett, azonban mivel a bántalmazás alkalmas volt nyolc napon túl gyógyuló sérülés okozására, így a rablással bűnhalmazatban súlyos testi sértés kísérletének megállapítására is sor került, mivel a rablás bűntettének és a könnyű testi sértés vétségének a bűnhalmazata kizárt, a súlyos testi sértést viszont bűnhalmazatban kell megállapítani.

A megtörtént rablásokat szituatív szempontból leginkább akkor lehetett volna megelőzni, ha a sértett nem egyedül közlekedik, ha nem bíz a bizalmába férkőző elkövetőben, őt nem engedi be a lakásába, nem teljesíti kérését, nem kezd el vele italozni, ha pénzét nem mutogatja, mobiltelefonját nem használja biztonságosnak nem tekinthető helyen, ha erősebb nyílászárók és riasztó védi a

lakást, illetve néhány esetben a folytatólagos elkövetést meg lehetett volna szakítani, amennyiben a gyermekkorú, fiatalkorú sértettek hamarabb jelzik a cselekményeket a pedagógusoknak, nevelőknek.

Külön említést kell tenni az *alkohol* szerepéről, amely a kifosztások esetén kiemelt jelentőségű tényezőnek számít. Rendkívül számottevő azon sértettek aránya, akik *alkohol hatása alatt* álltak a bűncselekmény elszenvedésekor (41%).

Korábbi kutatások és a szakirodalomban megjelent álláspontok (SZABÓ, 1985: 84) a rablásoknál is döntő tényezőként jelölték meg a sértett ittasságát. „A rablások leggyakoribb formája az ittas, az emiatt magatehetetlen vagy védekezésre képtelen ember kifosztása” – állapítja meg (RÓZSA, 1987: 90). Megjegyezzük, hogy ez az elkövetési magatartás – amennyiben erőszak vagy fenyegetés alkalmazására nem kerül sor – jelenleg a kifosztás büntetvényének a megállapítására alkalmas. Jelen kutatásaink során is talákoztunk jó néhány esettel, amikor az áldozat italozása, alkoholos befolyásoltsága hozzájárult a sérelmére elkövetett rabláshoz, de az ilyen típusú cselekmények aránya a korábbiakhoz képest jelentősen visszaszorult. Felmérésünk szerint a sértettek 18 százaléka állt alkohol, 1 százaléka pedig kábítószer hatása alatt a rablások elkövetésekor.

A kifosztások esetén gyakran jelentős szerepet játszik a *sértetti közrehatás* is az áldozattá válás folyamatában. Annak elsődleges okai közül kiemelkedő körülményként jelentkezik (a már említett ittas állapot mellett) az, hogy a sértett aludt a cselekmény elkövetésekor (67%). Az ittas állapotban alvó, egyedül, kiszolgáltatott helyzetben lévő személyek könnyen válnak áldozattá. A kifosztások sértettjeinek 8 százaléka idős koránál fogva nem tudott védekezni, 7 százalékkal szemben fizikai erőszakot alkalmaztak, 3 százaléukat lerészegítették, 2 százaléukat pedig elkábították (bódult állapotukat idézték elő).

A zsarolások döntő részében nem mutatható ki *sértetti közrehatás*; ez 19 százaléuk esetén kisebb, 10 százaléuknál jelentősebb mértékben volt detektálható. Leginkább azokat az eseteket lehetne elkerülni, amikor a sértettek naiv módon intim fotókat, videókat küldenek magukról ismeretlen személyeknek, illetve videóchat során levetkőznek, nem gondolva arra, hogy ezáltal zsarolhatóvá válnak. Emellett a házasságon kívüli szexuális kapcsolat is számos esetben zsarolási kockázatot jelent.

Az önbíráskodások szempontjából különösen veszélyeztetettek egyesek életvitelük, gyakran felelőtlen (esetenként uzsorástól történő) kölcsönkéréseik, foglalkozásuk vagy agresszív hozzátartozóval való együttélésük miatt.

Az állam igazságszolgáltatási monopóliumának megkérdőjelezhetetlensége mellett ugyanakkor továbbra is racionalizálni és gyorsítani kellene a polgári

jogi viták körülményes, hosszadalmas és költséges procedúráját, nem is szólva a végrehajtás gyakran kilátástalan voltáról. Nem helyeselhető, de bizonyos esetekben érthető, ha az elkeseredett emberek szkeptikusan viszonyulnak az állami igazságszolgáltatáshoz, és saját kezükbe veszik a viták rendezését.

Összegzés

A vagyon elleni erőszakos bűncselekmények az erőszakos bűncselekmények sajátos esetei közé tartoznak, mivel elkövetésükkor a személy elleni erőszak nem cél, hanem eszköz, mivel a végső cél a vagyoni előny, érték megszerzése. Nincs szabálysértési, sőt vétségi alakzatuk sem, kizárólag büntetési formában szabályozottak, valamint a súlyosabb megítélést eredményező értékhatar jelentősége is korlátozott. Kételyeket ébreszt ugyanakkor, hogy a fejezet struktúrája mennyire tekinthető konzekvensnek és homogénnek, mivel egyrészt – a megváltozott jogi szabályozás következtében – a kifosztások döntő hányadát az elkövetők nem erőszakos magatartással valósítják meg, hanem védekezésre képtelen személy sérelmére történő dologelvétellel, másrészt viszont az erőszakkal, illetve az élet vagy a testi épség elleni közvetlen fenyegetéssel elkövetett jármű önkényes elvételek és természetesen a nyereségvágyból elkövetett emberölések nem tartoznak e körbe.

Empirikus kutatásunk alapján megállapítható, hogy a legsúlyosabb vagyon elleni erőszakos bűncselekményeket, a *rablásokat* jellemzően városi környezetben, közterületen, nehéz anyagi helyzetben lévő, kriminális életvezetésű férfi tettesek, csekély elkövetési értékre, készpénz vagy mobiltelefon megszerzése céljából, alkalmoszerűen, komoly tervezés, előkészületek és eszközhasználat nélkül, egyedül lévő, gyengébb testalkatú áldozatok vagy nők sérelmére, viszonylag csekély erőszak alkalmazásával, legfeljebb könnyű sérüléseket okozva követik el.

A *kifosztást* önálló bűncselekményként az 1978. évi Btk. vezette be, társadalomra veszélyességének súlyát tekintve a lopás és a rablás között elhelyezve. Eredetileg két elkövetési magatartással lehetett megvalósítani: idegen dolog elvételével evégből lerészegített, vagy más erőszakos bűncselekmény hatása alatt lévő személytől. Lényegi változást hozott a 2009. évi LXXX. törvény, amely kifosztásként pönalizálta a védekezésre képtelen személytől való elvételt is. A megváltozott szabályozás következtében a cselekmények közel 90 százaléka védekezésre képtelen – többnyire alvó, sokszor ittas állapotban lévő – sértettek sérelmére történő lopást jelent. Az egyéb erőszakos bűncselekményektől eltérően az elrendelt nyomozások eredményessége rendkívül rossz, ezek négyötödét fel kellett függeszteni, mert nem sikerült megállapítani az elkövető kilétét. Ez főként

arra vezethető vissza, hogy gyakran öntudatlan állapota miatt a sértett sem emlékszik az eseményekre. A kifosztás tipikusan a fővárosra jellemző: a bűncselekmények mintegy 70 százalékát Budapesten követik el.

A zsarolásoknál a hagyományos elkövetési módok mellett egyre gyakoribbak az elektronikus úton, például tömegesen elküldött zsaroló e-mailek által végrehajtott cselekmények, amikor eshetőleges a feljelentést tevők és ezáltal a sértettek száma. A zsarolás specialitásának tekinthető az egyik minősítő körülmény, az élet vagy a testi épség elleni, illetve más hasonlóan súlyos fenyegetéssel való elkövetés kimagasló számú megvalósulása, amely az utóbbi három évben 36–47 százalékos arányban fordult elő. A profilaxis céljából fontos annak hangsúlyozása, hogy még barátok számára is rendkívül komoly rizikót jelent intim fotók, videók küldése, amely a későbbiekben könnyen zsarolást tesz lehetővé, és az is kiszámíthatatlan, hogy az ilyen felvételek kikhez jutnak el.

Az önbíráskodás speciális bűncselekménynek tekinthető mivel megvalósítása esetén az elkövető részéről egyfajta jogos motívum jelentkezik, az általa elérni kívánt cél gyakran akceptálható, a végrehajtás módja viszont nem helyeselhető. Hosszú ideig meglehetősen periférikus deliktumnak számított évente csupán néhány tucatnyi előfordulással, a kilencvenes években azonban párját ritkító, hússzoros arányú intenzív növekedés jelentkezett, amely a büntetési tétel jelentős szigorítását eredményezte. Kutatási adataink alapján az ismertté vált önbíráskodások túlnyomó többségére mindazonáltal nem jellemző a pénzbehajtó bandák általi szervezetszerű elkövetés.

Felhasznált irodalom

- BARTA E. – BARTHA Z. (1999): *Rablás, kifosztás, zsarolás nyomozása*. Budapest: Rejtjel.
- BOLYKY O. – SÁRIK E. (2024): Az idősök sérelmére elkövetett erőszakba torkolló vagyon elleni bűncselekmények kriminológiai sajátosságai. *Kriminológiai Tanulmányok*, 61. szám, 145–169.; <https://doi.org/10.58655/KT.61.2024-7>
- DOMOKOS A. (2017): Belátási képesség a magyar büntetőjogban egykor és ma. In: BARABÁS A. T. – VÓKÓ Gy. (szerk.): *A bonis bona discere. Ünnepi kötet Belovics Ervin 60. születésnapja alkalmából*. Budapest: Országos Kriminológiai Intézet–Pázmány Press, 37–47.
- MERÉNYI K. (1991): A rablás elkövetőinek főbb személyiség-jellemzői. *Magyar Jog*, 39. évf., 6. szám, 327–333.
- RÓZSA J. (1987): A rablásról. In: GÖDÖNY J. (szerk.): *Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok*, 24. szám. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 79–109.

- SÁRKÁNY I. (2000): Az erőszakos bűnözés terjedelme, alakulása, területi megoszlása. *Belügyi Szemle*, 48. évf., 11. szám, 52–78.
- SINKU P. (2023): A vagyoni elleni erőszakos bűncselekmények. In: BELOVICS E. (szerk.): *Büntetőjog II. Különös Rész*. Budapest: ORAC, 693–712.
- SZABÓ F. (1985): A fővárosban elkövetett rablásokról. *Belügyi Szemle*, 23. évf., 10. szám, 79–86.
- VASKUTI A. (2016): A vagyoni elleni erőszakos bűncselekmények. In: POLT P. (főszerk.): *A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény nagykommentárja*. Budapest: OPTEN, 1149–1181.
- VÁRADI E. (2013): A vagyoni elleni erőszakos bűncselekmények. In: GÖRGÉNYI I. – GULA J. – HORVÁTH T. – JACSÓ J. – LÉVAY M. – SÁNTHA F. – VÁRADI E. (szerk.): *Magyar Büntetőjog. Különös Rész*. Budapest: Complex, 513–533.
- VIRÁG Gy. – KULCSÁR G. – ROSTA A. (2016): Erőszakos bűnözés. In: BORBÍRÓ A. – GÖNCZÖL K. – KEREZSI K. – LÉVAY M. (szerk.): *Kriminológia*. Budapest: Wolters Kluwer, 553–598.